O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

(2024-yil 17-18-may)

(2-qism)

JIZZAX-2024

“Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar” mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2024-yil 17-18-may. 461-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., PhD. O‘ralov A.I.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., t.f.f.d.(PhD), dotsent Abdumalikov A.A., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), dots. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dotsent Alibayev S.X., p.f.f.d. (PhD) Halimov O‘.H., p.f.f.d.(PhD), dotsent Karshiyev A.A., f.f.f.d.(PhD), dotsent Sindorov L.K., t.f.f.d. (PhD), dotsent Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD), dotsent Mustafaqulov M.A., f.f.f.d. (PhD) Alibekov D.A.., f-m.f.f.d. (PhD) Sharipov X.F., ps.f.f.d.(PhD) Norbekova B.Sh., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Qayumov O.A., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

14. Shamsidinovna, A. M. (2024, March). PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF IMPROVING STUDENTS'PROFESSIONAL SPEAKING COMPETENCE. In *Next Scientists Conferences* (pp. 46-49).
15. Shamsidinovna, A. M., & Qizi, Q. N. S. (2024, March). THE ROLE OF INCLUSIVE EDUCATION IN SCHOOL EDUCATION AND ITS DEVELOPMENT TODAY. In *Next Scientists Conferences* (pp. 31-33).
16. Shamsidinovna, A. M., & Qizi, M. N. A. (2024, March). CREATIVITY AS AN IMPORTANT FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING IN STUDENTS. In *Next Scientists Conferences* (pp. 60-63).

PARLAMENTARIZM NAZARIYASINING SHAKILLANISHI VA RIVOJLANISHI

Eshbekov Durbek Sherali o‘g‘li
O‘zDJTU tayanch doktoranti
d.eshbekov@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada parlament tizimining shakllanishi va rivojlanishi haqida so‘z boradi. Muallif parlamentarizmning o‘zgarish jarayonini, uning tarixiy taraqqiyotning turli bosqichlarida tutgan o‘rni va rolini tahlil qiladi. Parlamentarizm faoliyatining hozirgi bosqichining xususiyatlari, uning holati va siyosiy jarayondagi roli ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: parlamentarizm, davlat hokimiyati, parlament, siyosiy tizim, demokratiya, shakllanish bosqichlari.

Parlamentarizm murakkab siyosiy hodisa bo‘lib, u ham alohida boshqaruv usuli, ham siyosiy tizim sifatida mavjud. Parlamentarizm uzoq rivojlanish tarixini bosib o‘tdi. Biroq, ilmiy jamoatchilikda bu hodisa haqida umumiy tushuncha hali ham mavjud emas. Masalan, davlat yo‘nalishi uni boshqaruv shakllaridan biri sifatida izohlaydi.

Siyosatshunoslik parlamentarizmni hokimiyatlar bo‘linishi, turli ijtimoiy guruhlar manfaatlarining ko‘pligi, siyosiy plyuralizm, inson va fuqaro huquq va erkinliklarini hurmat qilishga asoslangan davlat hokimiyatini tashkil etish va faoliyat yuritish tizimi sifatida qaraydi.

Parlamentarizmning rolini tushunish va uning zamonaviy siyosiy sharoitdagi o‘rnini aniqlash uchun ushbu hodisaning tarixiy rivojlanishini tahlil qilish katta ahamiyatga ega. Bir qator mezonlarga asoslanib (hokimiyatlarning bo‘linishi prinsipining amalga oshirilish darajasi, qonun ijodkorligi darajasi, saylangan vakillik (qonun chiqaruvchi) organning mavjudligi) tarixiy va xronologik yondashuvdan foydalangan holda, biz hokimiyatning to‘rt bosqichini ajratib ko‘rsatishimiz mumkin. Parlamentarizmning shakllanishi **Birinchi bosqich** antik davrdan XII-asrgacha bo‘lgan davrga to‘g‘ri keladi va vaqt o‘tishi bilan o‘rta asr parlamentlariga xos xususiyatlarni kasb etib boruvchi parlamentarizmning dastlabki ko‘rinishlarining mavjudligi bilan tavsiflanadi. **Ikkinchi bosqich** XIII-asrdan XVII-asr o‘rtalarigacha

bo‘lgan davrni o‘z ichiga oladi. Bu parlamentlar tomonidan mulkiy vakillik organlari shaklidagi davlat forumining ahamiyatini egallashi bilan bog‘liq. Bu jarayonlarga kapitalistik munosabatlarning shakllanishiga olib kelgan ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar, siyosiy beqarorlik, mavjud absolyutistik rejimlar va jamiyatning ma’lum bir qatlamining boshqaruv jarayonida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘lish istagi sabab bo‘ldi.

Parlamentarizmning davlat tizimi sifatidagi rolining ortib borishi (XVII-XIX asr oxiri) **uchinchi bosqichida** boshlangan. Yevropada bu davr anti-absolyutistik kayfiyatning kuchayishi va mintaqa mamlakatlarini shimoldan janubga va G‘arbdan Sharqqa qamrab olgan inqiloblar to‘lqinida ifodalangan kapitalistik munosabatlarning rivojlanishi bilan bog‘liq.

AQSHda parlament tizimining shakllanishiga Amerika davlatining shakllanishi va eng hayotiy, adolatli boshqaruv tizimini izlash sabab bo‘lgan. Masalan, J. Medison jamiyatda ijro hokimiyati organlari faoliyatini to‘liq nazorat qilishni ta’minlaydigan ma’lum mexanizmlar majmuasi bo‘lishi kerak, deb hisoblagan. Bunday mexanizm, olimning fikricha, vakillik demokratiyasini yaratish orqali amalga oshirishni taklif qilgan o‘zaro tiyib turish va muvozanat tizimi bo‘lib, bu orqali parlamentga turli jamoat manfaatlarini birlashtirish va davlat hokimiyatini har qanday tarmoqning tajovuzlaridan himoya qilish imkoniyatini beradi.

Amerika mutafakkirlari va siyosatchilari parlamentarizm g‘oyalarini rivojlantirishga ulkan hissa qo‘shdilar, keyinchalik ular Amerika siyosiy tizimida ham, boshqa mamlakatlarning siyosiy tizimlarida ham o‘z ifodasini topdilar. Umuman olganda, ushbu davrda sodir bo‘lgan o‘zgarishlar ijtimoiy-siyosiy tizimlarning keyingi rivojlanishiga jiddiy ta’sir ko‘rsatdi va milliy o‘z-o‘zini anglashning misli ko‘rilmagan o‘sishiga, ayrim ijtimoiy guruhlarning o‘z shaxsiy manfaatlarini himoya qilishni ta’minlashga intilishiga olib keldi. Bozor kapitalizmining rivojlanishi, feodal institutlari va davlat tuzumlarining barham topishi Yevropa mamlakatlarida yangi burjuaziya va zodagonlarning feodal-absolyutistik institutlar bilan ziddiyatining kuchayishi, iqtisodiy tengsizlik bilan mustahkamlangan muxolifat kayfiyatining kuchayishi, yangi turdagi siyosiy munosabatlar va hukumat tuzilmasini shakllantirishga intilishi liberal qarashlar va g‘oyalarning kuchayishiga olib keldi. Natijada, parlament ijro hokimiyatiga qarshi bo‘lgan parlamentarizm g‘oyasi paydo bo‘ldi. Ma’rifatparvarlik davrining yirik nazariyotchilaridan biri Sh.L. Monteski parlamentga alohida roli yukladi. Uning fikricha, parlament yagona qonun chiqaruvchi funksiyalarni amalga oshirishga qodir organ bo‘lgan. Ingliz olimi J. Lokk parlamentdagi vakillik umumiy farovonlik davlatini yaratish, hokimiyatlar bo‘linishi va qonun ustuvorligini kafolatlash imkonini beradi, deb hisoblagan, bu fuqarolik manfaatlarini ta’minlash uchun sharoit yaratish imkonini beradi.

Fransuz mutafakkiri B. Konstan parlamentarizmga shaxs erkinligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi va uni xavf ostiga qo‘yishi mumkin bo‘lgan davlat va jamiyatni xalqning cheksiz ta’sirining o‘zboshimchaligidan himoya qilish qobiliyatini ko‘rsatdi. XX-asrning boshlariga kelib G‘arb siyosiy tafakkurida parlamentarizmning "qonun chiqaruvchi hokimiyatning suvereniteti", "parlament ustunligi" va "vakillik hokimiyatining ustuvorligi" kabi kategoriyalari bilan to‘liq birlashtirilganligi mavjud edi. Parlamentarizm shakllanishining so‘nggi – **to‘rtinchi bosqichi** XX-asrdan

hozirgi kungacha o‘z ichiga oladi va bir qator xususiyatlarga ega. Shunday qilib, ko‘plab mamlakatlarning siyosiy tizimlariga parlamentarizm elementlarini rivojlantirish va joriy etishning davom etayotgan jarayoni bilan bir vaqtda ijro hokimiyati, birinchi navbatda, prezidentlik hokimiyatining kuchayishi, parlamentlar rolining pasayishi va ularning davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining siyosiy tizimiga tushib qolishi kuzatilmoqda. Siyosiy jarayon bir qator mamlakatlarda bu qonun chiqaruvchi organ vakolatlarining bir qismini ijro etuvchi hokimiyatga o‘tkazishda ifodalanadi, bu esa qarorlar qabul qilish jarayoniga jiddiy ta’sir qiladi, davlatni jamiyatdan ajratadi.

Bundan tashqari, siyosiy partiyalar va jamoat tashkilotlari rolining bosqichma-bosqich o‘sib borishi ularning davlat ijtimoiy-siyosiy hayotida hal qiluvchi rollardan birini o‘ynashga kirishishiga olib keladi. Ikkinchisi, XX-asrning salbiy zarbalaridan so‘ng, o‘z ta’sir doirasini tobora kengaytirmoqda. Bu esa parlament ustidan kam nazoratga ega bo‘lgan byurokratiyaning kuchayishiga olib keladi.

Bu holatlarning barchasi qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyat organlari o‘rtasidagi munosabatlarga salbiy ta’sir ko‘rsatib, o‘zgargan sharoitlarda parlamentning yangi xulq-atvor qoidalarini shakllantirishni taqozo etadi. Natijada bizda hokimiyatga egalik qilish uchun o‘zaro kurashni davom ettiruvchi, biroq ayni paytda o‘zaro hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirib, rivojlantirayotgan ijro etuvchi va qonun chiqaruvchi hokimiyat tarmoqlari mustahkamlandi.

Shunday qilib, parlamentarizm so‘nggi o‘n yilliklar davomida qator jiddiy o‘zgarishlarni boshdan kechirgan siyosiy amaliyot bo‘lgan va shunday bo‘lib qoladi. Xalq vakilligining partiyaviy vakillikka aylanishi butun siyosiy tizimga, xususan, jamiyat tomonidan hokimiyatni nazorat qilish mexanizmlariga katta ta’sir ko‘rsatdi. Ijroiya hokimiyatining mavqeini kuchaytirishi va parlament tomonidan uning vakolatlarining bir qismini yo‘qotishi siyosiy tizimga o‘zgartirishlar kiritib, aholini hukumat qarorlari jarayonlari ustidan nazoratidan mahrum qiladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish munkunki, parlamentarizm davlatning demokratik tuzilishining ko‘rsatkichlaridan biridir. Jamiyat turli raqobatdosh guruhlardan iborat ekan, davlat yagona vakillik organi – parlamentni tashkil etish orqali bir-biriga zid bo‘lgan manfaatlar uyg‘unligini ta’minlashi zarur. Shu tariqa shaxslar o‘z huquq va erkinliklariga zulm qilishdan himoyalanadi, butun jamiyat qarorlar qabul qilish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi. Parlament jamiyat nazorati ostida, uning o‘zi esa boshqa davlat institutlarini nazorat qiladi va shu orqali davlat va jamiyat yaxlitligini ta’minlaydi.

Bundan tashqari, parlamentarizm davlat rejimiga ma’lum bir moslashuvchanlik va o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashish qobiliyatini beradi, uning uzoq muddatli barqarorligiga ta’sir qiladi.

Shuning uchun davlat va jamiyat siyosiy tizimga foydali ta’sir ko‘rsatadigan va uni demokratlashtirishga xizmat qiladigan parlamentarizmning eng muhim elementlarini rivojlantirish va takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Американские федералисты: Гамильтон, Мэдисон, Джей. Избр. статьи / Пер. с англ.; под ред. Л. Липсон, Г. Фрейдин, В. Чалидзе. Нью-Йорк, 1990

2. Монтескье Ш.Л. О духе законов. М., 2011.
3. Локк Дж. Сочинения: В 3 т. М.: Мысль, 1988, т. 3, с. 137-405.
4. Констан Б. Курс конституционной политики // Антология мировой правовой мысли: В 5 т. М., 1999, т. 3, с. 385.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ: ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ К ЭФФЕКТИВНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В СОВРЕМЕННОЕ ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЩЕСТВО

Наркабилова Гулноза Пулатовна
преподаватель ФерГУ
gnarkabilova@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена анализу роли высших учебных заведений в подготовке студентов к эффективной работе в условиях цифровой экономики. Обсуждаются вопросы взаимодействия преподавателей и студентов в процессе формирования цифровой культуры, а также значимость коллаборативных проектов и активного использования цифровых платформ для обучения. Статья подчеркивает важность подготовки студентов к активному и безопасному участию в глобальном информационном обществе.

Ключевые слова: цифровая трансформация, высшее образование, цифровая культура, коллаборативные проекты, цифровые платформы, информационное общество, подготовка студентов, кибербезопасность, критическое мышление.

В современном мире, где технологии стремительно развиваются, высшие учебные заведения играют решающую роль в подготовке студентов к успешной интеграции в цифровое общество. Научно-педагогические кадры вузов становятся ключевыми фигурами в формировании у студентов необходимых цифровых навыков и компетенций, которые требуются для активного участия в информационном обществе. Эта задача становится особенно актуальной в свете исследований, указывающих на низкий уровень компьютерной грамотности в определенных регионах.

Важность этой подготовки усиливается постоянным изменением технологического ландшафта, что требует от образовательных учреждений не просто следовать за трендами, но и активно участвовать в формировании цифровой грамотности студентов. Подходы к образованию должны эволюционировать, чтобы соответствовать динамике и разнообразию современного цифрового мира, где умение быстро адаптироваться и применять новые знания становится ключевым фактором успеха. Вузы, развивая и интегрируя курсы по программированию, кибербезопасности, а также другие модули, способствующие развитию цифровой культуры, создают фундамент